

Farsçadan Türkçeye Çeviri Bir Deyim: Gününü Görmek *An Idiom Translated from Persian to Turkic: Gününü Görmek*

Makale Geliş Tarihi/Article Submission Date	Makale Kabul Tarihi/Article Accepted Date
11.09.2025	02.10.2025

Ahmet AKPINAR*

Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
aakpinar@bayburt.edu.tr, ORC-ID: 0000-0003-2965-1627

Özet

Türk dilinde bugün tanık olduğumuz kimi deyimler esasında Türkçe ve Farsça arasındaki dil ilişkileri döneminin izlerini taşır. Farsçadan kopyalanarak Türkçeye giren bu deyimler genellikle İslamiyet'le birlikte Türkçe Kur'an tercümelerinde de tanıklanmıştır.

Yazıda, Türkiye Türkçesi ölçünlü dilinde tanıklanan ve deyim niteliği gösteren bir söz grubunun (gününü görmek) esasında ilk defa Rylands Kur'an tercümesi yoluyla Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiş olabileceği iddia edilecek. Bunun yanı sıra, söz konusu deyim Türkçede önceden beri tanıklanan 'gün görmek' deyiminden farklı bir sözlüksel alanda ortaya çıktığı ve 'olumsuz' söylem bağlamında kullanılarak zamanla nasıl dinî anlamını unutturduğu Türkçe söz dizimindeki bağlamsal anlamından hareketle gösterilecektir. Ayrıca deyim deyimleşme derecesi deyim oluşturduğu göstergelerin deyimlik anlam yapılanması içindeki anlam değerleri temel alınarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Anlambilim, toplumsal dilbilim, dil ilişkileri, deyim, satır altı Türkçe Kur'an çevirileri.

Abstract

Some idioms we encounter in the Turkic language today bear traces of the period of linguistic contact between Turkic and Persian. These idioms, copied from Persian and introduced into Turkic, are often found in Turkic translations of the Quran following the advent of Islam.

This article will argue that a phrase found in the standard language of Türkiye Turkish that exhibits idiomatic characteristics 'gününü görmek' may have been first translated from Persian into Turkic through the Rylands Quran translation. Furthermore, it will be demonstrated that the idiom in question emerged in a different lexical field than the previously attested Turkic idiom 'gün görmek' (seeing the day), and how, through its use in a negative discourse context, its religious connotation was gradually forgotten, based on its contextual meaning in Turkic syntax. Furthermore, the degree of idiomaticization of an idiom will be examined based on the semantic values of the signs constituting the idiom within the idiomatic semantic structure.

Keywords: Semantics, sociolinguistics, language relations, idiom, interlinear Turkic Quran translations.

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author

Giriş

Birden fazla sözcüğün belli bir kavram, duygu ya da durumu dile getirmek için bir araya geldiği, bazen de tek bir sözcüğün yan anlamda kullanılmasıyla oluşan sözlerle ‘deyim’ denir (Aksan, 2003: 35). Deyimler gerçek anlamından ayrı bir anlamı işaretleyen ve genellikle çekici bir anlatım özelliğine sahip kalıplaşmış söz gruplarıdır (Korkmaz, 2010: 66; Vardar, 1998: 74).

Deyim; dil bilgisi ve sözlükbilimde, anlamsal ve çoğu zaman sözdizimsel olarak kısıtlanmış, dolayısıyla tek bir birim olarak işlev gören bir sözcük dizisini ifade etmek için kullanılır (Crystal, 2008: 236). Deyimler, iki veya daha fazla kelimeden oluşur ve anlamı, bileşenlerinin anlamlarından kolayca tahmin edilemez (Trask, 1993: 132).

Deyimlerin başka dillere çevrilmesi genellikle zordur. Öyleki, çoğu dilde dünya ve hayat görüşü çoğu kez deyimlerle ifade edildiği için deyimlerin yapısını değiştirmek ve başka dillere çevirmek de her zaman mümkün değildir.

Toplumdilbilimde *ilişki* (contact) terimi diller veya lehçeler arasında coğrafi devamlılık veya yakın sosyal mesafe (ve dolayısıyla karşılıklı etkileşim) durumunu ifade etmek için kullanılır (Crystal, 2008: 107). Bir dilin yayılım gösterdiği alanlarda başka dillerle olan teması o dilde ‘ses, yapı, sözdizimi ve söz varlığı’ bakımından birtakım değişim ve gelişimleri meydana getirir. Bunda diller arası temas süresinin etkili olduğu söylenebilir.

Türk dilinde bugün tanık olduğumuz kimi deyimler esasında Türkçe-Farsça dil ilişkileri döneminin izlerini taşır. Farsçadan kopyalanarak Türkçeye giren bu deyimleri Türkçe deyimlerden ayırt edebilmek için öncelikle dil ilişkilerinin yönü ve sınırlarını bilmek gerekir. Şüphesiz Türk dili söz konusu olduğunda bu dil ilişkilerinin başlangıçta genellikle dinî bir çevrede, daha sonraları edebî ve kısmen ilmi bir çevrede gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Uygurlar devrinde başlayan ve İslamiyet’le birlikte Karahanlılar devrinde devam eden tercüme faaliyetleri bu bakımdan dinî çevrede üretilmiş (farklı dillerdeki) eserlerin Türkçeye tercümesine dayanmaktadır. Dil ilişkilerine ivme kazandıran bu tercüme faaliyetlerinde kaynak dil; Uygurlar devrinde Soğdca, Tibetçe, Süryanice; Karahanlılar devrinde ise Farsça ve Arapça² dilleri olmuştur.

Türkçe-Farsça dil ilişkilerinin bir yönünü temsil eden dinî tercüme içerisnde özellikle Karahanlılar devrinde gerçekleşen Kur’an tercümesinden bahsetmek gerekir. Günümüzde İngiltere/Manchester-John Rylands Kütüphanesi’nde saklanan bu tercüme bilinen en eski Türkçe Kur’an tercümesidir.³ Bu tercüme içerisinde hem Farsça hem de Türkçe tercüme barındırmaktadır. Yazmada Arapça kaynak metin iri harfle yazılmış, altına ince uçlu bir kalemle Farsça tercüme ve onun altına da Türkçe tercüme yazılmıştır.

Tercüme metodu bakımından Rylands Kur’an tercümesinde Türkçe metin Farsça tercüme dayandırılarak oluşturulmuştur (Ata, 2004: XVIII).⁴ Türk dilinin tarihî gelişimi bakımından oldukça önemli bir yere sahip olan bu tercüme, Farsça ve Türkçe eşdeğerlikler açısından karşılaştırıldığında tercümede hem söz hem de söz grubu düzeyinde hatırı sayılır oranda benzerlik göze çarpmaktadır.

Türkçenin deyim varlığı genellikle Türkçe sözlerden meydana gelir. Ancak başka dillerden Türk diline girmiş söz ya da söz gruplarına da Türkçede tesadüf olunur. Sözgelimi, Far. ‘âb-ı rûy rıhten’ Türkçeye ‘yüz suyu dökmek’ olarak birebir çevrilmiştir. Ancak bazı iki ögeli bileşik sözlerin bir sözcüğünün çevrilip diğerinin olduğu gibi aktarıldığı yarı çeviri özelliği gösteren deyimler de bulunmaktadır. Mesela, Far. ‘ğam horden’ Tr.ye ‘gam yemek’, Far. ‘ğâlib âmeden’ ise Tr.ye ‘galip gelmek’ olarak çevrilmiş, ancak bir ögesi olduğu gibi Tr.ye kopyalanmıştır. Türkçeye yabancı dillerden

² “Arapça; Kur’an’ın ve daha 7. yüzyılda İran’ı ele geçiren Arap hâkimlerin prestijli yönetim dili olarak kuşkusuz İslami terminolojinin kaynağı ve verici dil; Farsça ve Türkçe ise alıcı dillerdir” (Eker, 2010: 200).

³ Z.V.Togan’a (1971: 19) göre, Sâmânî hükümdarı Mansur ibn Nuh (961-977) tarafından kurulan bir heyet tarafından Taberî Tefsiri esas alınarak bir Farsça Kur’an tercümesi gerçekleştirilmiş, bu tercüme daha sonra Türkçe tercüme de kaynaklık etmiştir.

⁴ British Library OR 9515’te saklanan ve Eski Oğuz Türkçesi özelliği gösteren başka bir tercümede Türkçe çeviri büyük oranda Farsça çeviri ile uyumakta olup mütercim Türkçe tercüme Farsça metne dayandırmıştır (Gül, 2019: 15).

gelen ögelere birebir karşılık bulunamadığı durumlarda ise o ögeyi yaklaşık anlamıyla karşılayan sözcükler tercih edilmiştir. Söz gelimi Fr. chef ‘başkan’ ve æuvre ‘yapıt’ sözcüklerinden kurulan *chef d’œuvre* ‘başyapıt’ sözcüğü Tr.ye *şaheser* Fr.ya ise *şa:hka:r* olarak çevrilmiştir. Yabancı bir ögeye göre Tr.de bir ögenin başkalaştığı durumlar da vardır. Mesela Tr.de İslamlıktan önceki devirlerden beri ‘sözcü, söz getirip götür, elçi’ anlamında kullanılan *savcı* sözcüğü İslamlaşan Türkler tarafından Far. *peygamber* ‘<*peygām-ber/peyām-ber* (haber getiren)’ sözcüğünün etkisiyle ‘Tanrının elçisi, peygamber’ anlamında kullanılmıştır (Aksan, 2003: 34-35).

Bu yazıda, Türkiye Türkçesi ölçünlü dilinde tanıklanan ve deyim niteliği gösteren bir söz grubunun (günü görmek) Kur'an tercüme yoluyla Farsçadan Türkçeye tercüme edildiği iddia edilecek, ayrıca söz konusu deyim deyimleşme derecesi deyimini oluşturan göstergelerin deyimlik anlam yapılanması içindeki anlam değerleri temel alınarak incelenecektir.

Problem Durumu

Türkiye Türkçesinde “(biri/birinin) kendi ‘davranışının kötü sonucu ile sarsılmak, davranışının cezasını çeker olmak” (Aksoy, 1988: 830) ya da “kötü bir sonla karşılaşmak, cezaya çarptırılmak” anlamında *gününü görmek* deyimini kullanılır (TDK Sözlükleri, 2024). Aynı zamanda, “(biri/birisi) tarafından tehdit yollu cezalandırmak” anlamındaki *gününü göstermek* (TDK Sözlükleri, 2024) deyimini de yine aynı sözlüksel alanda kullanılır. Bununla birlikte Türkçenin deyim söz varlığında *gün görmek* “rahat ve mutlu yaşamak”, *gününü görmek* “yararını görmek” (Hengirmen, 2011: 324), “(birinin, biri) 1. Emek vererek yetiştirdiği kimse, kendisine rahat bir yaşam sağlamak (krş. mürüvvetini görmek) ve 2. ‘Davranışının kötü sonucu ile sarsılmak, davranışının cezasını çeker olmak” (Aksoy, 1988: 830) şeklinde birbirine zıt iki ayrı anlamda *gününü görmek* deyimini de tanıklanır.

Türkçede *gün görmek* deyimini genellikle olumlu söylem bağlamında tanıklanırken Türkiye Türkçesi ölçünlü dilinde bu deyim olumsuz söylemdeki anlamı nasıl ortaya çıkmıştır? Ayrıca, deyimlik anlam yapılanması içerisinde deyim meydana getiren göstergelerin anlam değerleri deyimleşme derecesini ne kadar etkilemiştir?

İnceleme

1. Türkçede “gününü görmek”

Türkçe söz diziminde iki bağımsız sözcükbirim başka bir sözlüksel alanda ad-eylem ilişkisi içinde bir araya gelerek yeni söz grupları meydana getirebilir. Söz gelimi, Türkiye Türkçesinde *gün* sözcüğü ad-eylem ilişkisi içinde ‘gün doğmak, gün geçmek, gün batmak, gün olmak, gün görmek, gün gelmek, gün saymak, gün ağarmak, gün ışımak’ (Alsarray, 2015: 133) gibi eşdizimlikler meydana getirmiştir.

Dilbilgisel bakımdan ‘Anlamca Kaynaşmış/Deyimleşmiş’ bir birleşik fiil yapısındaki *gün gör-* deyimini “1. güneş almak, aydınlık olmak; 2. rahata kavuşmak, iyi günler yaşamak; 3. tecrübeli, görmüş, geçirmiş olmak” (Öztürk, 2018: 483) anlamında genellikle ‘olumlu’ söylem cümlelerinde tanıklanır. Türkçenin deyim varlığı tarandığında deyimini oluşturan *gün* sözcüğünün -kurucu isim olarak- eşdizim oluşturduğu hemen hemen tüm söz gruplarında ‘olumlu’ anlamı işaretlediği görülür. Türkçede; ‘*gün ağarmak, gün doğmadan neler doğar, gün gibi âşikâr, gün görmüş, gün ışığına çıkmak, gün ola harman ola, gün yüzü görmek, günlük güneşlik, gününü görmek, gününü gün etmek*’ (Sinan, 2015: 389) gibi deyim/deyimli ifadelerin hepsi *gün* sözcüğünün ‘olumlu’ söylem bağlamındaki kullanımlarıdır.

ET’den itibaren ‘olumsuz’ söylem bağlamında da tanıklanan *kör-* fiili, Kök.’de “(emgek sözüyle) çekmek, (edgü/beñi sözleriyle) huzur içinde yaşamak, görüp geçirmek, tanık olmak” (Şirin, 2016: 491-492, 734) = *ökünmâdiniz y[ita] körmâdiniz bütmed[iñiz]* Ye 26/12 “Pişman olmadınız. Ne yazık! Görmediniz, inanmadınız.” (Aydın, 2019: 100), Uyg.’dan itibaren *körgit-* ~ *körkit-* şeklinde ettirgen formuyla genişleyerek “(dert, sıkıntı, acı ve keder) çektiirmek, yaşatmak” (Wilkens, 2021: 409); Kıp.’da ise, *körgüz-* (<*kör*-ig-iz-*) şeklindeki bir başka formda “yaptırmak, yaşatmak” (Toparlı vd., 2007: 159)

anlamını işaretlemiştir: = *təñri körgüzmesin* (das im gebe got nich) “Allah göstermesin!, Allah yaşatmasın!” (CC, 58a20).

Çağdaş Lehçelerde, *körset-* (<kör-se-t ‘göstermek’) formuyla yine ‘olumsuz’ söylem bağlamında tanıklanmıştır: Kzk. ‘cezalandırmak’ (KzkTSI. 140); Karay. ‘sert bir biçimde karşılık vermek’ (TüSI.567) (Özyetgin, 2001: 561).

Türkiye Türkçesinde ise, hem olumlu hem de ‘olumsuz’ söylem bağlamında *gör-* ve *göster-* formları tanıklanır: *gör-* “yaşamak, geçirmek” = *Gördüğüm vakitlerin bir dakikası geri dönebilse yerine olanca ömrümü fedâ ederdim* (Nâmık Kemal) (Kubbealtı Lugatı, 2025); *göster-* “sert bir biçimde karşılık vermek” = *Anası da babasının küfürlerini tekrarlıyor, evde ona göstereceğini söylüyor, gözlerini açıyor, başını sallıyordu.* - *Ömer Seyfettin* (TDK Sözlükleri, 2023), “Haddini bildirmek, hak ettiği sert muâmeleyi yapmak” = *Hele gelsin, ona göstereceğim.* (H.R. Gürpınar); “(Acı, keder, dert vb. kelimelerle gün ve neler... ile) yaşatmak, yaşamasına yol açmak” = *(Birine) dünyânın kaç bucak olduğunu göstermek* (Kubbealtı Lugatı, 2025).

Türkiye Türkçesinde *gör-* ve *göster-* (ettir.) fiilleri deyimsele söz gruplarında da tanıklanır: *gününü görmek* = *Yarın hesap soracağım o heriften, görür gününü o.- Sait Fâik* (Kubbealtı Lugatı, 2025); *gününü göstermek* “Cezânı verir, aklını başına getiririm” (Kubbealtı Lugatı, 2025) ya da “tehdit yoluyla cezalandırmak” (TDK Sözlükleri, 2023) = *Ona gününü göstereceğim.*

1.1. Türkçe Kur'an Tercümelerinde “gününü görmek”

Türkiye Türkçesi ölçünlü dilinde tanıklanan *gününü görmek* deymi Karahanlılar devrinde gerçekleşen Kur'an tercümesi (Rylands) yoluyla Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiştir. Söz konusu deymi oluşturan *kün* ve *kör-* sözcükleri Rylands KT'nde -tek bir yerde- Ar. *yevm* ve *likâ* ' sözcüklerinin oluşturduğu söz grubunun karşılığı olarak kullanılmıştır:

- *koğıl olarnı kirsünler, oynasunlar körginçe olar künlerini ol kim va 'de kılınurlar* (Rylands KT, 36/71b1) (Zuhurf-43:83)

Bu söz grubu Doğu ve Batı Türkçesiyle yazılmış diğer tarihî Kur'an tercümelerinde de tanıklanır:

Zuhurf-43:83

Batı Türkçesiyle yazılanlar;

- *pes ko anları girsünler ya 'nî bâtila, dakı oynasunlar ya 'nî dünyede; tâ göreler günlerini* (TİEM40 KT, 235b/4)
- *ko anları girsünler dahı oynasunlar tâ göreler günlerini anlar kim va 'de olundılar* (Top.KT, 511b1)
- *terk eyle anları, bâtil iş işlesünler dahı oynasunlar dünyalarında; hattâ yetişince bir günü görince ki anlar va 'de oldılar, kıyamet günüdür* (Man.KT, 360a/7-2)
- *pes koñ anları gireler dahı oynayalar tâ göreler günlerini, anlaruñ ol kim va 'de olınurlar* (AÜ KT, 488a2-3)
- *ko anları gir şınlar oynasunlar tâ göreler ol kim va 'ad verinürler* (Çor.KT, 431v6)

Tur-52:45

Doğu Türkçesiyle yazılanlar;

- *koğıl anlarını körsünler ol künlärindin kim anın içindä ölürler* (TİEM73 KT, 387v6)
- *koğıl anlarını körginçe ol künleringe kim anıñ içinde ölürler* (Meşhed KT, 161a7-161b1)

Batı Türkçesiyle yazılanlar;

- *pes ko anları, tâ göreler günlerini, ol kim anın içinde öleler* (TİEM40 KT, 250b8)
- *bes koñ anları tâ göreler günlerini ol kim anuñ içinde olalar* (Top.KT, 538b3)
- *pes koñ anları gireler dahı göreler günlerin, anlar ol kim içinde anuñ öleler* (AÜ KT, 518b6)
- *ko anları tâ göreler günlerini* (Çor.KT, 462v8)

Mearic-70:42

Doğu Türkçesiyle yazılanlar;

- *koğıl anlarını kirsünlär ymä oynasunlar anlar körginçäkä tegi künlärini* (TİEM73 KT, 422r/6)
- *kozung anlarını kirsünler oynasunlar ya 'nī tā sathaşurlar ya 'nī tā körer cezā künini* (Ano.Tef. 107b18)

Batı Türkçesiyle yazılanlar;

- *pes ko anları; girsünler yanî bâtlı içine, dakı oynasunlar, tā göreler günlerini* anların kim va 'dalanurlar (TİEM40 KT, 272b/9)
- *bes koñ anları girsünler dahı oynasunlar tā göreler günlerin* anlarıñ va 'delenürler (Top.KT, 581a1)
- *koñ anları girsünler dahı oynasunlar tā ki göreler günlerini* anlar ol kim va 'de olınurlar (AÜ KT, 562b6)
- *ko anları girsünler oynasunlar tā göreler günlerini* anlar oldı va 'delenirler (Çor.KT, 507v3)

Diğer satır altı Türkçe ilk Kur'an tercümelerini taradığımızda Ar. *likā* ' sözcüğüne *kör-* fiilinin yanı sıra başka karşılıkların da verildiğini görüyoruz:

- 43:83 = *tuş-* (TİEM73 KT, 362r4); *satğaş-* (Hek.KT, 472b/3), (Meşhed KT, 91a2-3); *yetiş-* (Man.KT, 360a/7-2), (Bur.KT, 533b2-3), (Ano.KT, 433b/5-6), (Mil.Kt KT₁, 357a2), (Mil.Kt KT₂, 484b/5-6).
- 52:45 = *satğaş-* (Hek.KT, 502b2-3); *teg-* (Ano.Tef. 57b10); *kör-* / *satğaş-* (Meşhed KT, 161a7-161b1); *yetiş-* (Bur.KT, 567b1), (Ano.KT, 463a2), (Man.KT, 385b2), (Mil.Kt KT₁, 380a7), (Mil.Kt KT₂, 511a6).
- 70:42 = *sathaş-* ya 'nī *kör-* (Ano.Tef. 107b18); *satğaş-* (Hek.KT, 548a7), (Meşhed KT, 275b4); *yetiş-* (Ano.KT, 506a5), (Man.KT, 422a9), (Mil.Kt KT₂, 549a7), (Mil.Kt KT₁, 414a5).

Yukarıda verilen karşılıklara bakarak *kör-* fiilinin sözlüksel alanı içerisinde '(bir şeye/yere/zamana) ulaşmak, erişmek, yetmek; kavuşmak; karşılaşmak' gibi anlamların tercih edildiği görülmektedir: *satğaş-* 'karşılaşmak, kavuşmak, ulaşmak' (Ünlü, 2012: 635), *tuş-* 'karşılaşmak, kavuşmak' (Ünlü, 2012: 766), *teg-* 'erişmek, kavuşmak' (Ünlü, 2012: 726), *yetiş-* 'ulaşmak, yetişmek' (Ünlü, 2012: 876).

1.2. Kur'an'da yevm ve likā

yevm: Üç harfli (ي و م) *yevm* (يَوْم) isim formunda 405 kez geçer (The Quranic Arabic Corpus, 2025) ve Kur'an'da dört şekilde tefsir edilir: 1. Allah'ın dünyayı yarattığı altı günden her biri, 2. Dünya günleri, 3. Kıyamet günleri (ahiret) manasında, 4. Yevm, hîn 'vakit/zaman' manasında (Mukâtil b. Süleymân, 2004).

likā: Üç harfli lām qāf yā (ل ق ي) kökü Kur'an'da 16 türetilmiş şekilde 146 kez geçer. Bu türetilmiş biçimlerden *yulâqu* (يُلَاقِي) III. fiil biçimi olarak üç kez tanıklanır (43:83, 52:45, 70:42) ve söz diziminde 'kavuşmak (to meet)' (The Quranic Arabic Corpus, 2025), 'karşılaşmak, mülâki olmak' (Çanga, 1999: 462) anlamını işaretler.⁵ Çağdaş tercümelerde verilen anlamlara bakılırsa Kur'an'da bu kökten türetilmiş türevler *yevm* 'gün' sözcüğüyle bir araya geldiğinde 'kıyamet günü, hesap günü, va'd edilen gün (ahiret)' yani 'cezâ günü' anlamına gelmektedir:

Zuhruf-43/83: *Fezerhum yehûdû ve yel'abû hattâ yulâgû yevmehum ellezî yûadûn*

- **hattâ yulâgû yevmehum** 'vadedilen günlerine kadar' (A.Bulaç), "(uyarıldıkları/tehdit olundukları/(azâb ile) tehdit edilmekte olundukları/kendilerine söz verilen/söylenen/vaat edilen) güne/günlerine kavuşana/kavuşuncaya kadar", (Diyanet, H.B.Çantay, H.Döndüren, B.Bayraklı, H.Asutay, C.Yıldırım, S. Ateş; '(va'dolundukları) günlerine çatasıya kadar' (E.H.Yazır); '(vaadolundukları) günlerine mülâki olacaklarına değin' (Ö.N.Bilmen); '(hesap) günü ile karşılaşuncaya kadar' (M.Esed); '(kıyamet) günlerine kavuşuncaya kadar' (A.F.Yavuz) (hasenat.net, 2024).

⁵ يُلَاقِي = يُلَاقِي = يُلَاقِي 'karşılaşmak' 9/77 (Haşir ve hesap günüyle karşılaşmak) (Çanga, 1999: 461).

Tur-52/45: *Fezerhum hattâ yulâgû yevmehumullezî fîhi yus'agûn*

- **hattâ yulâgû yevmehumullezî** ‘kavuşacakları güne değin (Ö.N.Bilmen), (çarpılacakları) günlerine kadar (Diyanet, H.B.Çantay), (çarpılacakları) günlerine kavuşuncaya kadar (B.Bayraklı, H.Asutay), (çarpılacakları) güne kavuşmalarına kadar (C.Yıldırım), (-en dayanılmaz azabla-çarpılacakları) günlerine kavuşuncaya kadar (A.Bulaç), (dehşete kapılacakları -Hesap) Günü ile-) karşılaşuncaya kadar (M.Esed), (korkudan bayılacakları) günlerine kavuşuncaya kadar (H.Döndüren, S.Ateş), (bayılıp yere serilecekleri) günlerine kavuşuncaya kadar (Y.N.Öztürk), (çarpılacakları -ölüm-) günlerine kadar (A.F.Yavuz) (hasenat.net, 2024).

Mearic-70/42: *Fezerhum yehûdû ve yel'abû hattâ yulâgû yevmehumullezi yûadûn.*

- **hattâ yulâgû yevmehumullezi** ‘(uyarıldıkları) günlerine kavuşuncaya kadar (Diyanet, B.Bayraklı, H.Asutay), (-azâb ile- tehdid edilmekte oldukları) günlerine kavuşuncaya kadar (H.B.Çantay), (tehdit edildikleri) günlerine kavuşuncaya kadar (H.Döndüren), (kendilerine vadedilen -azab-) günlerine kavuşuncaya kadar (A.Bulaç), (kendileri için va'dolunan) güne kavuşuncaya kadar (C.Yıldırım), (kendilerine va'dedilen) günlerine kavuşuncaya kadar (S.Ateş), (kendilerine vaad edilen -hesap-) günü ile karşılaşuncaya kadar (M.Esed), (kendileri için belirlenen) günlerine ulaşuncaya kadar (Y.N.Öztürk), (va'd olundukları) güne çatacakları deme kadar (E.H.Yazır), (vaad olundukları) günlerine kavuşacaklarına değin (Ö.N.Bilmen), (vaad olundukları) güne kavuşturulacakları zamana kadar (A.F.Yavuz) (hasenat.net, 2024).

Görüldüğü gibi Kur'an'ın çağdaş meallerinde *likâ*’ sözcüğüne ‘kavuşmak; karşılaşmak, çatmak, mülâki olmak; ulaşmak’ anlamları verilmiştir.

1.3. Rylands KT’de *kûn* ve *kör-*

Kur'an'da *yevm* sözcüğü tanıklandığı bağlama göre ‘kıyamet günü, haşir günü, hesap günü=ahiret’ anlamında kullanıldığı durumlarda Ar. *cezâ* sözcüğünün sözlüksel alanını işaretler. Kur'an'da isim formunda 42 yerde tanıklanan *cezâ* sözcüğü ‘ödül, mükâfat, karşılık; cezâ’ (The Quranic Arabic Corpus, 2025) anlamında hem ‘hayırda’ hem de ‘şerde kullanılır (Çanga, 1999: 121). Diğer bir deyişle, “Olumlu bağlamda geçtiği yerlerde ‘ödül’, olumsuz bağlamda geçtiği yerlerde ‘olumsuz yaptırım’ anlamını vermektedir” (Sökmen, 2018: 274).

Rylands KT’de, *kûn* sözcüğü eşdeğerlik bakımından Ar. *yevm* ve Far. *rûz* sözcüğünün birebir eşdeğeri olarak kullanılmış (Ata, 2004: 510-512), ad aktarmaları biçiminde ‘kıyamet günü’ anlamını işaretleyen söz gruplarını meydana getirmiştir (Küçük, 2019: 86): *ağırmak kûni* ‘hükm günü’, *âzife kûn* ‘kıyamet günü’, *cem kûni* ‘toplanma/haşir günü’, *cezâ kûni* ‘ödül/karşılık günü’, *çıkmaq kûni* ‘(hayata) çıkış/diriliş günü’, *fasl günü* ‘karar günü’, *gürdın kopğu kûni* ‘dirilme/haşir günü’, *hisâb kûni* ‘hesap günü’, *hulûd kûni* ‘ebedilik günü’, *kiğinki kûn* ‘ahiret günü’, *kopmak kûni* ‘kıyamet, haşir günü’, *ökünç kûni* ‘pişmanlık günü’, *sakış kûni* ‘hesap günü’, *song kûn*, *song/ahir kûn* ‘son gün’, *tagabûn kûni* ‘aldanma günü’, *uluğ kûn* ‘kıyamet günü’(Ata, 2004: 510-511).

Satır altı Türkçe ilk Kur'an tercümelerinde tanıklanan ikili ya da yorumlu karşılıklarda Ar. *yevm* (Tr. *kûn*) sözcüğünün ‘ceza günü/azab günü; kıyamet günü’ anlamını işaret ettiği görülür:

- (52:45) - *kodung anlarını tâ ol künge teggeyler, kıyâmet kûni; bularnı anda helâk kılğaylar* (Ano.Tef. 57b10)
- (43:83) - *terk eyle anları, bâtil iş işlesünler dahı oynasunlar dünyalarında; hattâ yetişince bir günü görince ki anlar va'de oldılar, kıyamet günidür* (Man.KT, 360a/7-2)
- (70:42) - *kozung anlarını kirsünler oynasunlar ya'nî tâ sathaşurlar ya'nî tâ körer cezâ kûnini* (Ano.Tef. 107b18)
- (70:42) - *pes ko anları gülsünler oynasunlar tâ yetişince anlar ol günüy azâbına ki, va'de olunurlar* (Mil.Kt KT₂, 549a7)

Rylands KT’de *kör-* fiili; 1. ‘görmek, farkına varmak’ anlamını işaretlediğinde ‘Ar. basar/îbsâr, Far. şoden’, ‘Ar. ihsâs/înâs/îrâe'/bînâ/re'y; Far. dîden’, ‘Ar. nazar/re'y, Far. nigeristen’; 2. ‘görmek, karşılamak, ulaşmak, görüşmek’ anlamını işaretlediğinde ‘Ar. likâ’, Far. dîden’; 3. ‘haberdar olmak’

anlamını işaretlediğinde ise ‘Ar. ittilâ’, Far. dîden’ (Ata, 2004: 490-492) sözcüklerinin eşdeğeri olarak kullanılmıştır.⁶

1.3.1. Rylands KT’de Far. ‘dîden’ Fiili

Rylands KT’de söz konusu *künlerini kör-* ibaresindeki *kün* ve *kör-* fiili Farsça tercümede sırasıyla *rûz* ve *dîden* sözcüğüyle karşılanmıştır (Ata, 2004: 491).⁷ Ata (2004)’te Farsça metin bulunmadığı için Farsça metnin söz dizimi hakkında bilgimiz yoktur. Ancak diğer tarihî Farsça Kur'an tercümelerine bakarak Farsça tercümedeki muhtemel cümle dizilişini tahmin edebiliriz. Farsça tarihî Kur'an tercümelerinde söz konusu ayetlerde sözcükbirimler Ar. ve Far. söz dizimine göre şu şekilde sıralanmıştır:

- W.563, 894v5: *pes be-güzâr işân-râ tâ- havz konend ve bâzî konend, tâ bînend azâb rûz işân ân ki va’de kerde / şode* (43:83) (15. yy- İran/Timurlular sahası)

43:83	fezer	hum	yehûdû	ve yel’abû	hattâ	yulâkû	yevmehum	ellezî	yû’adûn
W.563, 894v5	pes be-gozâr	işân-râ	tâ havz konend	ve bâzî konend	tâ	bînend	azâb rûz işân	ân ki	va’de kerde / şode end
Tercüme	sonra bırak	onları	dalsınlar	ve oynasınlar	-e kadar	görecekler	azab gününü onlara	o ki	va’de kılınan
Anlamı ⁸	“Sonra bırak onları, onlara va’dedilen azab gününü görünceye kadar onlar dalsınlar ve oynasınlar”								

- 94
- W.559, 66r4-5: *be-güzâr işân-râ ki tâ der şevend ve bâzî konend tâ be-bînend ân rûz işân-râ va’de konend* (70:42)

70:42	fezer	hum		yehûdû	ve yel’abû	hattâ	yulâkû	yevmehum	ellezî	yû’adûn
W.559, 66r4-5	be-gozâr	işân-râ ki	tâ	der-şevend	ve bâzî konend	tâ	be-bînend	ân rûz	işân-râ	va’de konend
Tercüme	bırak	onları ki		orada olsunlar	ve oynasınlar	-e kadar	görsünler	o gün	onlara	va’de kılınan
Anlamı ⁹	“Onlara va’dedilen o günü görünceye kadar onları bırak, orada olsun ve oynasınlar”									

- W.559, 136r1: *be-güzâr işân-râ tâ be-bînend rûz işân ân ki der ve bî-hûş şevend* (52:45)

⁶ Rylands KT’de Ar. *likâ’* ve Far. *dîden* sözcüğünün karşılığı olarak *kör-* fiili kullanılmıştır. Kur'an’da Ar. *likâ’* sözcüğünün *yulâqu* biçimi üç kez tanıklanır (Zuhuf-43:83; Tur-52:45; Mearic-70:42). Ancak Rylands Kur'an tercümesi eksik bir tercüme olduğu için 52:45 ve 70:42 nolu ayetlerde hangi karşılığın kullanıldığı tespit edilememiştir.

⁷ Ata, 2004’te Farsça metne yer verilmemiştir. Ancak Farsça tercümedeki söz varlığı için Farsça Dizin başlığı açılmıştır. Buradan *kör-* fiilin Farsça karşılığının *dîden* olduğunu anlıyoruz.

⁸ Zuhuf-43/83: “Öyleyse bırak onları, tehdit edildikleri günlerine kavuşuncaya kadar (batıla) dalsınlar ve oynasınlar” (Öztürk, 2008: 385).

⁹ Mearic-70/42: “Öyleyse bırak onları, dalsınlar ve oynasınlar, tehdit edildikleri günlerine kavuşmalarına dek” (Öztürk, 2008: 534).

52:45	fezer	hum	hattâ	yulâkû	yevme hum	ellezi	fihi	yuş'akûn
W.559, 136r1	be-gozâr	işân-râ	tâ	be-bînen	rûz işân	ân ki	der	bî-hûş şevend
Tercüme	bırak	onları	-e kadar	görsünler	günlerini	o ki	onda	şuursuz olurlar
Anlamı ¹⁰	“Şuurunu yitirecekleri o günü görünceye kadar onları bırak.”							

Rylands Kur'an tercümesinde Ar. *yevm ve likâ*' sözcüklerinin eşdeğerlik bakımından Farsça karşılığı görüldüğü üzere sırayla *rûz ve dîden*¹¹ sözcükleriyle sağlanmıştır. Türkçe tercümeyle gerçekleştiren kişi Ar. kaynak metin yerine Far. erek metni esas almış ve Tr. karşılığı birebir olarak Far.'dan tercüme etmiştir. Burada dikkat çeken nokta birebir çeviride Farsça *dîden* fiilinin 'kavuşmak, karşıla(ş)mak' gibi bir anlamının olup olmadığı? Türkçede *kün kör-* deyimini 'olumlu' bağlamda kullanılırken nasıl oldu da 'olumsuz' bağlamı da anlatır hâle geldi? İşte bunun cevabını alabilmek için Farsça *dîden* 'görmek' fiilinin Farsçada 'buluşmak, karşılaşmak' gibi bir anlamının olup olmadığına bakmak gerekmektedir.

1.4. Farsçada 'dîden' Fiilinin Anlamı

Farsça deyimler sözlüğünde 'günü görmek/günü göstermek' şeklinde Türkçeye birebir (sözcüğü sözcüğüne) uyan bir deyim rastlamıyoruz. Ancak, Rylands KT'de ilk defa tanıklanan söz öbeğinin muadili olabilecek bir deyim tanıklanmaktadır: *sitâre be-rûz nemûden* 'birini yıldız yapmak' = "Biri/birisine (yaptığı kötü işten dolayı) ağır bir ceza vermek, kötülüğünün cezasını ona çektirmek (Abadis, 2025). Söz konusu deyim Farsça Dehkhoda Sözlüğü'nde de yer verilmiştir: *sitâre be-rûz nemûden kesi-râ; rûzeş-râ şeb kerdn* (ستاره بروز نمودن کسی را؛ روزش را شب کردن) 'Birinin yıldızını parlatmak; gündüzünü geceye çevirmek' Dehkhoda sözlüğünde de yer alan bu deyim Gazneliler devri şâiri Menûçihri'nin (ö.1040) bir şiirinde tanıklanır (Dehkhoda, 2025):

(روز روشنت ستاره بنمایم من / وگر استیزه کنی با تو برآیم من)

rûz roşent sitâre be-nemâiem men / ve ger estîze konî bâ tû ber-âiem men

"Eğer savaşırsan, ben de seninle savaşırım. Parlak gününde senin yıldızın olurum" (Menûçihri)

Görüldüğü gibi Farsçada Türkçeye birebir uyan *günü görmek/göstermek* şeklinde bir deyim yer almamakta. Öyleyse Rylands KT'deki Farsça ibare Arapça kaynak metinden tercüme edilmiş olmalı. Bu durumda Farsça sözlüklerde Ar. *likâ*' sözcüğünün 'kavuşmak; karşılaşmak, çatmak, mülâki olmak; ulaşmak' anlamıyla örtüşen bir anlamının olup olmadığına baktığımızda Farsçada *dîden* fiilinin 'karşılamak' ve 'buluşmak' şeklindeki yan anlamlarının¹² Kur'an'da ilgili ayetlerdeki Ar. *likâ*' sözcüğüne denk olabileceğini görüyoruz. Öyleki Farsça *dîden* fiilinden türetilmiş birleşik söz gruplarında da bu yan anlamın tanıklandığını görüyoruz: *dîdâr kerdn* '1. görüşmek, 2. buluşmak, 3. (sp.) karşılaşmak' = *dîdâr ber gozâr kerdn* 'karşılaşma yapmak, spor yapmak' (Kanar, 2016: 675).

2. Deyimleşme Derecesi Bakımından 'günü görmek'

Türkiye Türkçesinde "(biri/birinin) kendi davranışının kötü sonucu ile sarsılmak, davranışının cezasını çeker olmak" (Aksoy, 1988: 830) ya da "kötü bir sonla karşılaşmak, cezaya çarptırılmak" (TDK

¹⁰ Tur-52/45: "Bırak onları, ta çarpılacakları günlerine kavuşuncaya kadar" (Öztürk, 2008: 445).

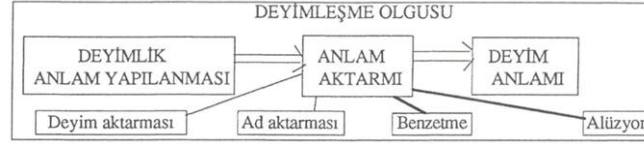
¹¹ *dîden* düzensiz fiili geniş zaman (muzâri) formunda *bîn* şekline dönüşür.

¹² *dîden* (Peh.) 'görmek, bakmak, gözlemlemek; algılamak, hissetmek; beklemek, umut etmek; ziyaret etmek' (Steingass, 1963: 551); '1. görmek, 2. bakmak, 3. karşılamak, 4. ziyaret etmek (Kanar, 2016: 676); 'görmek, ziyaret etmek, bakmak, incelemek, buluşmak' (Güldiken, 2005: 208-209).

Sözlükleri, 2024) anlamında kullanılan *gününü görmek* deymi söz diziminde ‘olumsuz’ söylem bağlamında tanıklanır. Söz konusu deymi oluşturan göstergeler başka bir sözlüksel alanda bir araya gelerek tek bir gösterge niteliğinde yeni bir anlamı oluşturmıştır.

Leyla Subaşı Uzun’a göre, anlambilimsel etkileşimin bir sonucu olarak, ‘deyimleşme olgusu’ esnasında sözcükbirimler deyim anlamını oluşturmak üzere bir araya gelerek kendi anlamlarından sıyrılıp (anlam aktarımı yoluyla) başka bir sözlüksel alanda tek bir gösterge niteliğine sahip olabilirler (1991: 30). Diğer bir deyişle, deyimleşme olgusu esnasında deyimlik anlamı yapılandırarak öğeler başka bir sözlüksel alanda dilbilgisel bir eşdizim yapısında bir araya gelerek yeni bir anlamı (deyim anlamı) meydana getirirler. Yani göstergeler, ‘göndergesel anlamları toplamıyla doğrudan ilişkisi olmayan parçalar üstü bir nitelik’ gösterirler.

Deyimlik anlam yapılanması, ‘anlam aktarımları’nı (deyim aktarması, ad aktarması, benzetme, alüzyon) izleyerek ‘deyim anlamı’nı meydana getirmiş, böylelikle ‘deyimleşme olgusu’ olarak adlandırılan düzlemde anlambilimsel bir nitelik kazanmıştır. Bu düzlem (Subaşı Uzun, 1991: 31)’de şu şekilde şematize edilmiştir:

Şekil 1. Deyimin oluşum biçimi

Subaşı Uzun’a göre, deyimleşme olgusu sonucunda meydana gelen parçaların bütünü tek bir anlamı işaretler ve bu anlam ‘deyim anlamı’ olarak adlandırılır (1991: 31). Ona göre her deyim aynı oranda bir deyimleşme derecesine sahip değildir. Bu sebeple “Türkçedeki deyimlerin deyimleşme derecelerinin belirlenmesinde deyimlik anlam yapılanması içindeki göstergelerin taşıdıkları anlam değerleri ölçüt olarak” (Subaşı Uzun, 1991: 34) alınmalıdır. Türkçe deyimlerin deyimleşme derecesi üzerine bir ölçüt geliştiren Subaşı Uzun, deyimlerin derecelendirilmesinde göstergelerin anlam değerinin bir ölçüt olarak kullanılabileceğini ifade ederek deyimleri deyimleşme dereceleri bakımından üç sınıfa ayırır (1991: 34-36):

1. Tam deyimler ya da birinci dereceden deyimler
2. Yarı deyimler ya da ikinci dereceden deyimler
3. Üçüncü dereceden deyimler

Birinci dereceden deyimlerde deyimlik anlam yapılanması içerisinde her iki öge de çeşitli anlam aktarımları sonucu kendi anlamlarını unutturarak göndergesel anlamlarıyla doğrudan ilişkili olmayan bir anlama taşınırlar. Bu yeni yapıda deyim yapılanması ile deyim anlamı arasında anlamsal bir bağ kurulamaz. İkinci dereceden deyimlerde ise deyimlik anlam yapılanması içerisinde göstergelerin biri ya da birkaçı yan anlama geçer. Bu tip deyimlik yapılarda yan anlama geçen öge henüz göndergesel anlamını koruyan ögeyi deyim anlamı içerisine taşıyarak göndergesel anlamını koruyan ögenin yan anlamlı ögeye bağımlı olmasını sağlar. Deyimlik anlam yapılanması esnasında kendi anlamını koruyan bu öğeler deyimleşmeyi zayıflatmış için tam bir deyimleşmeden de söz edilemez. Üçüncü dereceden deyimlerde deyimlik anlam yapılanması esnasında göstergeler yan anlamlıdır. Deyimleşme olgusu çizgisinde göstergeler yan anlam değerlerini deyim anlamının içerisine taşırlar. Böylece öğelerin yan anlamları toplamı deyim anlamını meydana getirir. Ancak, yan anlamların toplamı onu meydana getiren parçaların anlamının ötesindeki bütüne âit bir anlamı oluşturmaz (Subaşı Uzun, 1991: 34-36).

Rylands KT’de *künlerini kör-* şeklinde tanıklanan deymi oluşturan göstergeler deyimlik anlam yapılanması içinde ilk olarak birinci öge (*kün*) kendi göndergesel anlamından uzaklaşarak yan anlamda ‘kıyamet’ anlamını işaretlemiş, ancak ikinci öge (*kör-*) her ne kadar yan anlamı işaretlemiş olsa da tamamıyla göndergesel anlamından uzaklaşamayarak bütüne âit anlamı oluşturmada birinci ögeye bağımlı kalmıştır. İkinci ögenin göndergesel anlam gelişimini şu şekilde gösterebiliriz:

görmek → yaşamak → kavuşmak ~ ulaşmak ~ karşılaşmak

Başlangıçta (Rylands KT) ‘olumsuz’ anlamlı dinî söylem bağlamında şekillenen *kününü kör-* deyimini onu meydana getiren öğelerden birinci ögenin dinî anlamını zamanla kaybetmesiyle ve ikinci ögenin tek başına bütüne âit anlamı ‘ceza’ hatırlatacak biçimde tek başına kullanılmasıyla Türkiye Türkçesinde söz konusu deyim tek öge biçiminde de tanıklandığı görülmektedir: *Sen göreceksin!* “Seni cezalandıracağım.” / “Sana gününü göstereceğim.” / “Sana haddini bildireceğim.”

Söz konusu deyim anlamsal gelişimi şu şekilde gösterilebilir:

Rylands KT	Türkiye Türkçesi		
➤ <i>gününü gör-</i>	➤ <i>gününü gör-</i>	➤ <i>gününü göster-</i>	➤ <i>gör- / göster-</i>
○ (kıyameti) görmek/yaşamak, ○ (kıyamete) ulaşmak, ○ (kıyametle) karşılaşmak	○ ceza görmek/yaşamak ○ cezayla karşılaşmak	○ cezalandırmak ○ haddini bildirmek	○ cezalandırmak ○ haddini bildirmek

Türkiye Türkçesinde *gününü gör-* deyiminin bütüne âit anlamı, anlam genişlemesi yoluyla (haddini bildirmek, hak ettiği sert muâmeleyi yapmak, cezalandırmak) başka bir formda da (*gününü göster-*) yapılarak başlangıçtaki anlama paralel bir sözlüksel anlamı işaretlemeye devam etmiştir.

Bulgular

Türkçede *gününü görmek* şeklinde tanıklanan deyim Rylands KT’deki Ar. ibareye Far. tercümeye verilen karşılığın Türkçeye birebir tercümesidir. Bu ibare Türkiye Türkçesine ‘olumlu’ söylem bağlamında tanıklanan *gün gör-* deyiminden farklı bir yolla meydana gelmiştir. Rylands KT’nde ilk defa tanıklanan ve ‘olumsuz’ söylem bağlamında tanıklanan bu söz grubu Türkçe ilk Kur’an tercümelemleri yoluyla deyimleşerek Türkiye Türkçesi ölçünlü dilinde anlam genişlemesine uğrayıp “(biri/birinin) kendi davranışının kötü sonucu ile sarsılmak, davranışının cezasını çeker olmak” anlamında tanıklanmıştır.

Kur’an’da üç yerde ‘hattâ yulâgû yevmehum’ yapısında bir araya gelen *yevm* ve *likâ* sözcükleri Rylands KT’de *künlerini kör-ginçe* şeklinde tanıklanır. Ar. *yulâqu* biçimi ‘<likâ’ (kavuşmak)’ anlamını işaretler. Rylands KT’de eşdeğerlik bakımından Ar. *likâ* karşılığı olarak Farsça *diden* ‘görmek, bakmak’ ve Türkçe *kör-* ‘görmek, bakmak’ sözcükleri tercih edilmiştir. Hem Far. hem de Tr. tercümeye verilen karşılıklara bakılırsa ‘kavuşmak’ anlamı eşdeğerin temel (kök) anlamı değil yan (türev) anlamı olduğu görülür. Bu durumda Far. ve Tr. tercümelerde verilen karşılıklara bakarak şöyle bir çıkarım yapılabilir:¹³

- Far. ve Tr. tercüme Ar. tercüme ile uyumsuz.
- Far. ve Tr. tercüme birbiriyle uyur.

¹³ Ecmann’a göre, Türkçe ve Farsça çevirinin karşılıklı ilgisi açık olmamakla birlikte Türkçe çeviri Farsça çeviriye dayanmaktadır. Ona göre bu üç metin karşılaştırıldığında; “1. Türkçe çeviri Arapça ve Farsça metinlere uygundur, 2. Türkçe çeviri Arapçaya uymakla birlikte Farsçaya uymaz, 3. Türkçe çeviri Farsçaya uymakla birlikte Arapçadan ayrılır, 4. Türkçe çeviri ne Arapça ne de Farsça çeviriye uyar” (1968: 55-56). Ecmann, ihtiyatlı davranarak yine de her üç metnin birbirine uyduğunu söyler: “Genel olarak her üç metnin birbirine uyduğunu söyleyebilirsek de; b, c ve d maddelerinde dokunulan olaylarla da sık sık karşılaşırsınız.” (1968: 56).

Bu durumda Rylands KT’de *günlerini kör-* şeklinde tanıklanan deyimine verilen Far. ve Tr. karşılıklar Ecmann’ın “Türkçe çeviri Farsçaya uymakla birlikte Arapçadan ayrılır” (1968: 56) tespitini¹⁴ de desteklemektedir.

Söz konusu bu yapıda (*gününi gör-*) ilk öge göndergesel anlamından uzaklaşarak yan anlamda kullanılmış ve ikinci ögenin göndergesel anlamını da deyim anlamı içerisine taşımıştır. Bu yönüyle göndergesel anlamlı öge yan anlamdaki birinci ögeye bağımlı duruma gelerek deyimlik anlam yapılması içinde kendi anlam değerini korumuştur. Türkiye Türkçesi ölçünlü dilinde tanıklanan *gününi görmek/gününi göstermek* deyimini ‘ikinci dereceden deyim’ özelliği gösteren bir deyimdir, denebilir.

Sonuç

Türkçede evvelden beri tanıklanan *gün görmek* deyimini cümle bağlamında kurduğu eşdizimlilik ilişkilerinde genellikle ‘gün, güneş; baht, talih, kısmet, şans’ gibi ‘olumlu’ anlamı işaretleyen söz ögelerini kurmuştur. Ancak, Kur’an tercümeleleriyle birlikte ilk defa Rylands Kur’an tercümesinde *kün* sözcüğü söz diziminde ‘ahiret, haşır, kıyamet, hesap, ceza’ anlamında ‘olumsuz’ söylem bağlamında tanıklanmaya başlamıştır. Bu anlam diğer Türkçe Kur’an tercümeleleri yoluyla yaygınlık kazanarak önce dinî bağlamda kullanılmış, daha sonra ise dinî anlamını kaybederek Türkiye Türkçesi ölçünlü dilinde “(biri/birinin) kendi davranışının kötü sonucu ile sarsılmak, davranışının cezasını çeker olmak” (Aksoy, 1988: 830) ya da “kötü bir sonla karşılaşmak, cezaya çarptırılmak” (TDK Sözlükleri, 2024) şeklinde bir anlam genişlemesine uğramıştır. Bununla birlikte, Türkiye Türkçesinde *gününi göstermek* “(biri/birisi) tarafından tehdit yollu cezalandırmak” (TDK Sözlükleri, 2024) deyimini de yine aynı yapıdan genişlemiştir.

Farsçada doğrudan *gün* (Far. *rûz*) ve *gör-* (Far. *dîden*) göstergeleriyle bir araya gelerek “(biri/birinin) kendi davranışının kötü sonucu ile sarsılmak, davranışının cezasını çeker olmak” anlamını işaretleyen bir dilbilgisel eşdizim yapısı bulunmaz. Bunun yerine Farsçada *sitâre be-rûz nemûden* (birini yıldız yapmak) = “Biri/birisine (yaptığı kötü işten dolayı) ağır bir ceza vermek, kötülüğünün cezasını ona çekirmek” (Abadis, 2025) şeklinde bir deyim tanıklanır.

İlk defa Rylands KT’de *künlerini kör-* şeklinde olumsuz söylem bağlamında tanıklanan ve bugün Türkiye Türkçesi ölçünlü dilinde de kullanılan *gününi gör-* deyimini ilk bakışta Türkçede evvelden beri ‘olumlu’ söylem bağlamında kullanılan *gün gör-* deyimini hatırlatmış olsa da esasında bu deyim Rylands KT’de Kur’an’daki bir ibarenin (*hattâ- yulâgû yevmehum*), Farsçaya karşılığı (*tâ- bebînend rûz*) olarak ilk defa tanıklanmış, Farsça bu karşılık eşzamanlı olarak Karahanlı Türkçesine (Rylands KT’de) (*künlerini kör-ginçe*) birebir tercüme edilmek suretiyle daha sonraki Türkçe ilk Kur’an tercümelerinde de yaygınlık kazanmıştır.

Türkiye Türkçesindeki *gününi gör-* deyiminin deyimleşme derecesi deyim meydana getiren göstergelerin anlam değeri esas alınarak incelendiğinde söz konusu deyim ‘yarı deyim/ikinci dereceden deyim’ özelliği gösteren bir nitelikte olduğu söylenebilir.

Kısaltmalar

Ar.	Arapça
CC	Codex Cumanicus
ET	Eski Türkçe
Far.	Farsça

¹⁴ Eckmann’a göre, Rylands nüshasında Arapça, Farsça ve Türkçe metinler birbiriyle uyuşmamaktadır. Yani, Türkçe çeviri doğrudan Arapça ve Farsça metinden yapılmamış, aksine daha evvel birbirinden farklı olarak hazırlanan çevirilerin Arapça metnin altına yazılması suretiyle nüsha tertip edilmiştir. Ona göre bu usul daha sonraları gerçekleşen başka Türkçe ve Farsça tercümelerde de tatbik edilmiştir (1968, 57-58). Rylands nüshasını yayıma hazırlayan Aysu Ata, bu görüşe katılmadığını ileri sürmekte, ancak Ecmann tarafından ortaya atılan ‘Türkçe çevirinin aslında bir Farsça çeviriye dayandığı görülür’ şeklindeki bir başka görüşünü de desteklediğini ifade etmektedir (2004: XVIII).

Karay.	Karay Türkçesi
Kıp.	Kıpçak Türkçesi
Kök.	Köktürk Türkçesi
Kzk.	Kazak Türkçesi
Tr.	Türkçe
Uyg.	Uygur Türkçesi

Eser/Yazma Eser Adı Kısaltması

Ano.KT	Anonim Kur'an Tercümesi (M.Toker)
ATef.	Anonim Kur'an Tefsiri (H.İ.Usta)
AÜ KT	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi No.EY1059
Bur.KT	Bursa İnebey Kütüphanesi No.1 (M.Küçük)
Çor.KT	Çorum Müzesi No.10172 (E.Karakaya)
Hek.KT	Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa Kitaplığı No.2 (G.Sağol)
Man.KT	Manisa İl Halk Kütüphanesi No.931 (E.Karabacak)
Meşhed KT	Meşhed Âstân-ı Quds Razavî Kütüp. No.293 (Y.Şimşek)
Mil.Kt KT1	Ankara Milli Kütüphane, No.06 Mil Yz B 502
Mil.Kt KT2	Ankara Milli Kütüphane, No.06 Mil Yz B 50
Rylands KT	John Rylands Kütüphanesi No.Arabic MSS. 25-38 (A.Ata)
TİEM40 KT	Türk ve İslam Eserleri Müzesi No.40 (A.Topaloğlu)
TİEM73 KT	Türk ve İslam Eserleri Müzesi No.73 (S.Ünlü)
Top.KT	Topkapı Sarayı Müzesi, Koğuşlar Kitaplığı No. K. 252 (Y.Şimşek)
W.559 KT	The Walters Art Museum No.Ms. W.559
W.563 KT	The Walters Art Museum No.Ms. W.563

Kaynakça

- A digital facsimile of Walters Ms. W.559, Koran.* (2011). Baltimore: The Walters Art Museum.
- A digital facsimile of Walters Ms. W.563, Koran.* (2011). Baltimore: The Walters Art Museum.
- Abadis. (2025, 8 4). Abadis Çevrimiçi Sözlük: <https://abadis.ir/fatofa/> استار-ه-به-روز-کسی-نمودن
- AKSAN, D. (2003). *Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dilbilim* (2 b., Cilt I-III). Ankara: TDK Yayınları.
- AKSOY, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (Cilt II). İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları.
- ALSARRAY, M. (2015). *Türkçe Ulusal Derlemi'nde Yüksek Sıklıkta Kullanılan Adların Eşdizimlilikleri*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).
- ARGUNŞAH, M. ve Güner, G. (2015). *Codex Cumanicus* (1 b.). İstanbul: Kesit Yayınları.
- ATA, A. (2004). *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası) - Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)*. Ankara: TDK Yayınları.
- AYDIN, E. (2019). *Sibiry'a'da Türk İzleri*. İstanbul: Kronik Kitap.
- CRYSTAL, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (6 b.). Oxford: Blackwell Publishing.
- ÇANGA, M. (1999). *Kur'an-ı Kerim Lugatı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Dehkhoda. (2025, 08 02). Dehkhoda Sözlük Enstitüsü Web Sitesi: <https://dehkhoda.ut.ac.ir/fa/dictionary/> روز
- ECKMANN, J. (1968). Doğu Türkçesinde Bir Kur'an Çevirisi (Rylands Nüshası). *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 15, 51-69.
- EKER, S. (2010). "Türkçe-Farsça Dil ilişkilerinde Anlam Kopyaları Üzerine Notlar". *Sosyoloji Yazıları I* (s. 197-211). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- GÜL, A. (2019). *British Library OR 9515'teki Türkçe Kur'an Tercümesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)*. Ankara: TDK Yayınları.
- GÜLDİKEN, K. (2005). *Moheg Türkçe-Farsça Sözlük*. İstanbul : Alfa Yayınları .
- hasenat.net. (2024). 9 9, 2023 tarihinde Hasenat Kur'an Araştırma Uygulaması: <http://www.hasenat.net/>
- HENGİRMEN, M. (2011). *Atasözü ve Deyimler Sözlüğü - Deyimler Sözlüğü* (Cilt 2). Ankara: Engin Yayınevi.
- KANAR, M. (2016). *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.

- KARABACAK, E. (1994). *An Inter-Linear Translation Of The Qur'an Into Old Anatolian Turkish* (Cilt Part I: Introduction and text). Harvard University The Department Of Near Eastern Languages and Civilizations.
- KARAKAYA, E. (2021). *Çorum Müzesinde Kayıtlı Bir Satır Altı Kur'an Tercümesi 267v4-539v7 (Giriş-İnceleme-Metin-Analitik Dizin)*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y.Lisans Tezi.
- KORKMAZ, Z. (2010). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kubbealtı Lugatı*. (2025, 08 12). Kubbealtı Lugatı Web Sitesi: <https://lugatim.com/s/görmek>
- Kubbealtı Lugatı*. (2025, 08 14). Kubbealtı Lugatı Web Sitesi: <https://lugatim.com/s/göstermek>
- KÜÇÜK, M. (2014). *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi*. Ankara: TDK Yayınları.
- KÜÇÜK, S. (2019). Doğu ve Batı Türkçesi Satır Altı Kur'an Tercümelerinde Kıyamet Günü Kavramı İçin Kullanılan Ad Aktarmaları. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 8(18), 71-89.
- TOPALOĞLU, A. (1976). *Muhammed Bin Hamza-XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış 'Satır-Arası' Kur'an Tercümesi (Giriş ve Metin)* (Cilt I). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- MUKÂTİL B. SÜLEYMÂN. (2004). *Kur'an Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- ÖZTÜRK, A. (2008). *Bilgisayar Hatlı Satır Arası Kelime Kelime Kur'an-ı Kerim Meali*. İstanbul : Kahraman Yayınları.
- ÖZTÜRK, D. (2018). *Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*. Ankara: TDK Yayınları.
- ÖZYETGİN, A. M. (2001). *Ebü Hayyan, Kitâbu'l-İdrâk lî Lisâni'l-Etrâk Fiil: Tarihî-Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi*. Ankara: KÖKSAV Yayınları.
- SAGOL, G. (1993). *Harezm Türkçesi Satır arası Kur'an tercümesi. Giriş-Metin-Sözlük, (Doktora Tezi)* (Cilt I). İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- SİNAN, A. T. (2015). *Türkçenin Deyim Varlığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- SÖKMEN, İ. (2018, Eylül). Cezâ Sözcüğünün Anlam Daralmasına Uğramasının Kur'anî Zemini Hakkında Bir İnceleme. *International Journal of Languages' Education and Teaching (IJLET)*, 3(6), 264-276.
- STEINGASS, F. (1963). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. London: Routledge and Kegan Paul.
- SUBAŞI UZUN, L. (1991). Deyimleşme ve Türkçede Deyimleşme Dereceleri. *Dilbilim Araştırmaları*, 29-39.
- ŞİMŞEK, Y. (2017). *Eski Anadolu Türkçesi Satırarası Kur'an Tercümesi (Topkapı Nüshası, Giriş – Metin – Notlar – Dizin)*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü - Doktora Tezi.
- ŞİMŞEK, Y. (2019). *Harezm Türkçesi Kur'an Tercümesi (Meşhed Nüshası -293 No.-) Giriş, Metin, Dizin* (Cilt 1). Ankara: Akçağ Yayınları.
- ŞİRİN, H. (2016). *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*. Ankara: TDK Yayınları.
- The Quranic Arabic Corpus*. (2025, 08 14). [https://corpus.quran.com/web sitesi:https://corpus.quran.com/qurandictionary.jsp?q=ywm](https://corpus.quran.com/web-sitesi:https://corpus.quran.com/qurandictionary.jsp?q=ywm)
- TOGAN, A. (1971). *Kur'an ve Türkler*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- TOKER, M. (2011). *Anonim Satır Altı Kur'an Tercümesi (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım Örnekleri) I*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- TOPALOĞLU, A. (1989). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- TOPARLI, R.; Vural, H. ve Karaatlı, R. (2007). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- TRASK, R. L. (1993). *Dictionary of Grammatical Terms in Linguistics*. London and New York: Routledge.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. (2023, 9 9). Türk Dil Kurumu Resmî İnternet Sitesi: <https://sozluk.tdk.gov.tr/>
- USTA, H. İ. (1989). *XIII. Yüzyıl Doğu Türkçesiyle Yazılmış Anonim Kur'an Tefsirinin Söz ve Şekil Varlığı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y.Lisans Tezi.
- ÜNLÜ, S. (2004). *Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi (TİEM 73, 235v/3-450r/7)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.
- ÜNLÜ, S. (2012). *Doğu ve Batı Türkçesi Kur'an Tercüme Sözlüğü* . Konya: Eğitim Yayınevi.
- VARDAR, B. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: abc kitabevi.
- WILKENS, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen (Altuigurisch - Deutsch – Türkisch), Eski Uygurcanın El Sözlüğü (Eski Uygurca – Almanca – Türkçe)*. Deutschland: Herausgegeben von der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen.